

u južnoj Baranji. Uz navedene čimbenike na starost mladenaca pri stupanju u prvi brak te na ponovljene brakove navlastito je utjecala i sama struktura baranjskih obitelji.

Temeljne odrednice vezane uz smrtnost obrađene su u petom poglavlju *Smrt* (80-100). Kao i u prethodna dva poglavlja demografska kretanja broja umrlih prikazuju se kroz godišnju i mjesečnu distribuciju, a autorica kao glavnu značajku u južnoj Baranji ističe visok mortalitet, poglavito dojenčadi i djece do pet godina starosti. Središnji dio poglavlja posvećen je dobnoj i rodnoj strukturi umrlih pri čemu se kao najosjetljivija dobna skupina ističu djeca (predfertilne i dojenačke dobi). Zanimljiv je i podatak o niskoj prosječnoj doživljenoj dobi koja je iznosila svega 17 godina, što je niže od drugih hrvatskih, ali i europskih prostora. Posljednji redci poglavlja posvećeni su uzrocima i mjestima smrti, koja se u matičnim knjigama protostatističkog doba nisu redovito navodila. Kao najčešći uzroci smrti navode se iznenadna smrt, smrt tijekom ili nedugo nakon poroda, bolesti, ubojstva te razni nesretni slučajevi (smrzavanje, utapanje i drugo).

Šesto poglavlje nosi naslov *Prirodni prirast i vitalni indeks* (101-103), koji kao pokazatelji prirodnog kretanja potvrđuju ili opovrgavaju demografsku obnovu. Autorica ističe da je više umrlih nego rođenih bilo u južnoj Baranji samo u šest godina 18. stoljeća. Međutim, unatoč tome što je zabilježen pozitivan trend prirodnog kretanja ističe da se demografska obnova nije ostvarila samo na osnovu vlastitih demografskih potencijala, već i doseljavanjem novog stanovništva.

Posljednje, sedmo poglavlje, *Južnobaranjsko društvo u matičnim knjigama* (104-112), posvećeno je temama, u mjeri u kojoj to dozvoljavaju izvori, koje rasvjetljavaju neke aspekte iz društvene povijesti južne Baranje. To se ponajprije odnosi na učestalost imenskog i prezimenskog fonda te podrijetlo osoba zabilježenih u baranjskih maticama. Posebno su zanimljivi, ali rijetki, podaci o zanimanjima, kao i o pripadnicima drugih vjeroispovijesti ubilježnim u baranjskim katoličkim maticama.

Na kraju knjige nalazi se *Zaključak* (113-116) te *Sažetak* na hrvatskom (117-118), engleskom (119-120), njemačkom (121-122) i mađarskom (123-124) jeziku. Dodatnu vrijednost knjizi daju i brojni slikovni prilozi, odnosno grafikoni i tablice, a posebice tablice demografskih kretanja koje se nalaze u *Prilogu* (125-166). Ukupno su u knjizi objavljene 42 tablice i 25 grafikona. Knjiga završava popisom rabljenih izvora i literature (167-174), kazalom osobnih imena i geografskih pojmova (175-182) te bilješkom o autorici (183).

Primjenjujući brojne znanstvene metode povijesne demografije i povijesne znanosti Du-bravka Božić Bogović prikazala je povijest južne Baranje na sistematičan i zanimljiv način. Knjiga zorno prikazuje i predstavlja čitateljima matične knjige kao povijesni izvor, upozorava na njihovu važnost i na bogatstvo povijesnih činjenica koje se u njima nalaze, ali i analizira i ukazuje na brojne metodološke probleme pri analizi matičnih knjiga iz protostatističkog doba. Dodatnu vrijednost samom istraživanju daju i brojni grafikoni i tablice, koje bitno omogućuju i olakšavaju komparaciju s demografskim procesima u drugim hrvatskim povijesnim prostorima. Ova knjiga namijenjena je ne samo stručno-znanstvenoj javnosti, kao predložak za buduća demografska istraživanja baranjskog, ali i ostalih hrvatskih krajeva, već i stanovnicima južne Baranje koji u njoj mogu pronaći brojne demografske podatke, ali i one o južnobaranjskoj svakodnevnici, povijesti obitelji i stanovništva.

Maja Katušić

Tado Oršolić, *Vojna Dalmacija u 19. stoljeću: vojska, teritorijalne snage, žandarmen-rija (1797.-1914.)*, Sveučilište u Zadru, Zadar 2013., 322 str.

Knjiga koju ovdje prikazujemo rezultat je autorovih višegodišnjih istraživanja vojne povijesti Dalmacije u 19. stoljeću, promatrane u kontekstu vojne povijesti francuske i austrijske

uprave i njezinih vojno-strateških i političkih ciljeva. Istraživanje je zasnovano na arhivskome gradivu pohranjenom u Državnom arhivu u Zadru (Tajni ili Presidijalni spisi dalmatinskoga Namjesništva i Spisi registrature Namjesništva). Od tiskanih izvora uporabljeni su *List državnog zakona* i *Brzopisna izvoješća Dalmatinskog sabora* te razne novine, ponajprije *Narodni list*. Kada je riječ o inozemnim arhivima, korišteni su spisi iz Državnoga (*Österreichisches Staatsarchiv*), odnosno iz Ratnog arhiva (*Kriegsarchiv*) u Beču.

U uvodnoj cjelini (9-42) ukazuje se na opće procese modernizacije, tj. transformacije iz tradicionalne u modernu vojsku u europskim zemljama koncem 18. i u 19. stoljeću. Slijedi sažet opis geostrateške važnosti Dalmacije, neprijeporno značajne pokrajine na širem području istočnog Jadrana (granice s Crnom Gorom, Osmanskim Carstvom, Italijom). Razumjeti vojni ustroj Dalmacije u 19. stoljeću nije moguće bez uvida u posljednje stoljeće opstojanja mletačke uprave. Ponajprije se bazirajući na rezultatima historiografije (radovi Šime Peričića), autor ovdje težište stavlja na teritorijalne snage, njihovu formacijsku podjelu (krajina – serdarija – banderija) i njezin zapovjedni kadar. U uvodnome dijelu obrađen je i vojni ustroj Dalmacije u vrijeme Prve austrijske uprave (1797.-1805.), prikazan je sustav novačenja, ustroj policijskih snaga i razdioba teritorija na 13 krajina. Prema autorovu mišljenju razvidno je da u ustroju teritorijalnih snaga u njihovom obrambenom ili redarstvenom smislu nije bilo znatnijih promjena u odnosu na mletačku upravu. Također, prosječan broj vojnika raspoređenih u Dalmaciji iznosio je nešto više od 6500, a taj broj će se kretati i pola stoljeća kasnije.

U cjelini *Razdoblje francuske uprave (1806. – 1813.)* (43-97) ukazuje se na promjene u vojnome ustroju Dalmacije (jedna divizija podijeljena na tri poddivizije sa sjedištem u Zadru, Splitu i Kotoru). Već u svibnju 1806. godine osniva se posebna kopnena postrojba *Legione Reale Dalmatina*, ali je činjenica da novačenje – unatoč proglasima i pozivima nadležnih vlasti, nije dalo očekivane rezultate. Prati se djelovanje Dalmatinske kraljevske pukovnije i njezino sudjelovanje u austro-francuskom (1809.) i rusko-francuskom ratu (1812.), ukazuje na njezine gubitke u ljudstvu i raspoređivanje – po okončanju rata – na mletačko kopneno područje. Posebnu važnost u vojnom ustroju imale su teritorijalne ili pokrajinske snage (*Forza Provinciale*), a tada nestaju i dotadašnje krajine i uspostavlja se jedinstveni obrambeno-redarstveni sustav za cijelu pokrajinu. Raščlanjuje se njegov ustroj i u tome kontekstu prati organizacija otočnih straža i žandarmerije, kao i promjene koje nastaju uspostavom Ilirskih pokrajina.

Treća je cjelina usmjerena na vojno stanje u Dalmaciji od 1814. (ulazak austrijskih snaga) do 1868. godine i naslovljena je *Dalmacija do uvođenja opće vojne obveze (1868.)* (99-123). Gotovo cjelokupno navedeno razdoblje bit će obilježeno traženjima odgovarajućeg modusa za vojničko uređenje pokrajine. Težište ovoga dijela istraživanja uklapanje je dalmatinskoga područja u opći sustav vojne organizacije na razini Habsburške Monarhije, problematika novačenja te nastojanje austrijskih vlasti (za upravljanja Franje Tomašića, 1814.-1831.; Wenzela Vettera von Lilienberga, 1831.-1841. i Johanna Augusta von Turszkog, 1841.-1848.) oko uvođenja jedinstvenog vojnog i redarstvenog sustava.

U cjelini *Teritorijalne snage (1814.-1850.)* (125-147) autor razmatra njihovu razvrstanost u tri osnovne skupine (panduri, seoske straže, poljske straže), njihove ovlasti i obveze, područja nadležnosti, podjelu prema dalmatinskim okružjima, kao i probleme koji su bili vezani uz njihovo neposredno djelovanje (korupcija, samovolja, zlouporaba položaja i drugo).

Raspuštanje teritorijalnih snaga i uvođenje žandarmerije važna je epizoda u kontekstu vojnoga ustroja Dalmacije u vrijeme Druge austrijske uprave te je toj problematici posvećena zasebna cjelina knjige (*Žandarmerija*, 149-177). Posebno se, ponajprije tragom službenih objava austrijskih vlasti, ukazuje na ustroj i djelovanje žandarmerije, njezino brojčano stanje, osnovne zadaće, stavove Dalmatinskog sabora prema toj ustanovi, kao i na djelovanje i ovlasti općinskih (seoskih) straža i poljskog redarstva.

Slijedi cjelina *Pokrajinske snage i ratna zbivanja 1848./49., 1859. i 1866. godine* (179-193) u kojoj se razmatra tijek mobilizacije u revolucionarnim godinama, ustroj domaćih snaga u gra-

dovima (narodna straža) i u ostalim dijelovima pokrajine (teritorijalne snage), kao i događanja tijekom rata Austrije s Francuskom i Italijom (1859.) te austro-pruskog rata 1866. godine.

Završni i opsegom najveći dio knjige nosi naslov *Stalna vojska i domobranstvo (1867. – 1914.)* (195-274). U ovom razdoblju objavljen je vojni zakon za pokrajinu Dalmaciju (5. prosinca 1868.), ustrojenu kao zasebno vojno područje sa sjedištem u Zadru. Novi je ustroj pridonio bržoj mobilizaciji vojske što je pojačalo učinkovitost borbenih djelatnosti. Nadalje, s obzirom na novačenje, razlaže se podjela pokrajine na dva popunidbena okružja (zadarsko i splitsko), utvrđuje dužina vojne službe (u mornarici i pješaštvu), ustroj domobranstva (uz navođenje primjera konkretnih oružanih otpora u Boki kotorskoj) prema pojedinim vojnim okružjima, zapovjedna struktura pojedinih bojni te ukazuje na odore, naoružanje i uporabu jezika u domobranskim jedinicama. U završnom dijelu ove cjeline autor razmatra časničku i dočasničku izobrazbu, vojničke plaće, ulogu vojnog područja Dalmacije u vrijeme austrijskoga zaposjedanja Bosne i Hercegovine (1878.), ali i tamniju stranu vojničkog života (dezertiranja, nezakonitosti i drugo).

Na kraju knjige nalaze se *Zaključak* (275-278), sažetak na engleskome jeziku (279-282), prilozi (283-304), popis izvora i literature (305-315), kazalo mjesta (317-320) i kazalo imena (321-322).

Monografija Tade Oršolića zaokružen je pregled vojnog ustroja Dalmacije od pada Mletačke Republike 1797. godine do početka Prvoga svjetskog rata. Pri tome je, razumljivo s obzirom na dugotrajnost razdoblja, najviše istraživačke pozornosti posvećeno vremenu Druge austrijske uprave. Uvidom u arhivsko gradivo iz Zadra i Beča, onodobno novinstvo, službene proglose vrhovnih vlasti te postojeće historiografske spoznaje, na jednome je mjestu raščlanjen tijek promjena vojnog sustava devetnaestostoljetne Dalmacije te će ovo djelo, zasigurno, biti vrijedno pomagalo i literatura za proučavatelje suvremene povijesti južne Hrvatske, ponajprije njezine vojne sastavnice.

Lovorka Čoralić

Marijana Hameršak, *Pričalice. O povijesti djetinjstva i bajke*, Algoritam, Zagreb 2011., 211 str.

U studenom 2011. godine objavljena je knjiga *Pričalice. O povijesti djetinjstva i bajke* autorice Marije Hameršak. Knjiga se temelji na autoričinu doktorskom radu *Tvorbe djetinjstva i preobrazbe bajke u hrvatskoj dječjoj književnosti* obranjenom 2008. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Sadržajno, knjiga je podijeljena u devet poglavlja s brojnim potpoglavljima. Na samom kraju nalaze se *Bibliografija* (161-195) i *Bilješke* (195-211). Autorica se bavi razdobljem od početaka kontinuirane produkcije sekularnih knjiga za djecu na hrvatskome jeziku, dakle od druge polovice 18. stoljeća, do druge polovice 19. stoljeća, to jest do prijelomnih osamdesetih godina 19. stoljeća. Rad je većinom temeljen na opisima izgubljenih tekstova u sekundarnim publikacijama zbog nedostupnosti izvornika.

Prvo je poglavlje, *Na početku ...* (7-9), zapravo svojevrsan predgovor autorice u kojem ona objašnjava čime se knjiga bavi te kako je strukturirana. Slijedi poglavlje *Povijest djetinjstva* (9-25), u kojem autorica raspravlja o porijeklu i ključnim smjernicama historiografskog pravca poznatog pod imenom povijest djetinjstva. Poglavlje započinje podacima o počecima povijesti djetinjstva i djelom Phillipea Arièsa *Dijete i obiteljski život za Staroga poretka*, koje se i danas koristi kao literatura za proučavanje povijesti djetinjstva, te nastavlja s recepcijom Arièsove knjige u Europi i šire. Autorica nadalje navodi povjesničare koji su nastojali dokazati da je djetinjstvo u srednjem vijeku bilo zanemareno u odnosu na današnja mjerila navodeći različitosti u njihovim tezama. Poglavlje završava podacima o recepciji Arièsovih teza o povijesti djetinjstva u Hrvatskoj.